

Contextul politic și cultural al înființării Muzeului Satului

Zoltán Rostás*

Universitatea din București

Abstract: *In this study I show the political and cultural context of the Village Museum's establishment, and I will not tackle the – so often discussed throughout the decades – scientific reasons of this institution's foundation. Dimitrie Gusti and his sociological monographic team emphasized, as early as 1928, since the monographic campaign undertaken at Fundul Moldovei, the scientific and pedagogical value of exhibitions and museums. After 1934, under the aegis of the Royal Cultural Foundation „Prince Carol”, the voluntary royal student teams used to annually organize exhibitions illustrating their accomplishments and objects gathered in the field. All these activities constituted the antecedents of the Village Museum. I will stress the main contextual aspects that facilitated and legitimated the rapid establishment of the institution. I will outline the propagandistic function of the museum in the context of the interwar institutionalization of the national cultural construction of Greater Romania. I will present the meaning of the specific cultural politics (related to the museum) promoted by Carol II in the context of political contest in the 30s. I will also show the epoch's micro-history that preceded the museum's inauguration, illustrating it with fragments of oral history recorded in the 80s. Finally, I will explore the reasons of the ambivalent political discourse employed by the museum's founder.*

Keywords: the Village Museum; Rural Sociology; King Carol II; Dimitrie Gusti; Social Intervention; Royal Student's Teams.

Cuvinte-cheie: Muzeul Satului; sociologie rurală; Regele Carol al II-lea; Dimitrie Gusti; intervenție socială; echipele regale studențești.

Se poate lesne constata că în general o instituție, cu cât are o mai mare vechime, cu atât este mai puțin preocupată de propria-i legitimitate, considerându-se că persistența însăși înseamnă legitimitate. Datorită zestrei sale tradiționale – forțând argumentația – Muzeul Satului ar fi îndreptățit să pretindă o legitimitate seculară, ca și cum ar fi apărut din „descălecarea” unui jupân sau cneaz din vremuri de demult. Dar acest muzeu are totuși o dată fixă de întemeiere și chiar și un fondator, în persoana profesorului de sociologie Dimitrie Gusti. Poate puțin știu câte petiții¹, audiențe au

fost necesare pentru ca autoritățile culturale de la începutul anilor '60 să catadicesească să recunoască paternitatea profesorului Dimitrie Gusti, conducătorul unei școli originale de sociologie, recunoscute pe plan mondial. Au mai trecut câteva decenii până ce muzeul a putut primi numele fondatorului.

Se poate presupune că în urma acestui lung proces de recunoaștere a rolului jucat de Gusti și, mai ales, din cauza zestrei tradiționale a muzeului în aer liber, s-a neglijat evocarea și analiza contextului politic-cultural. Or, înființarea muzeului era

* Universitatea din București, Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării, Bd. Iuliu Maniu 1-3, Complex Leu, Corp A, Sector 6, București. E-mail: zoltan.z.rostas@gmail.com.

departe de a fi fost o idee *ad hoc* a profesorului Gusti². Chiar și rapiditatea deosebită cu care a fost terminată construirea muzeului indică importanța semnificativă a obiectivului pentru mai toate instituțiile statului.

Prin urmare, acest studiu nu va intra în detalierea motivelor științifice de fondare a muzeului – deseori invocate de-a lungul deceniilor –, ci vom insista pe principalele aspecte contextuale care au facilitat și au legitimat înființarea rapidă a instituției. Vom schița funcția propagandistică a muzeului în contextul instituționalizării interbelice a construirii culturii naționale a României Mari. Vom arăta semnificația politicii culturale (în raport cu muzeul) promovate de Carol al II-lea în contextul luptei politice din anii '30. De asemenea, vom schița microistoria perioadei care a precedat inaugurarea muzeului, ilustrându-ne afirmațiile cu fragmente de istorie orală realizate în anii '80. Vom analiza motivele discursului politic ambivalent al fondatorului muzeului.

Introducere – pași din prezent spre trecut

Ca în orice organizație cu trecut semnificativ, și în Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” și-a format treptat o cultură organizațională³, care, pe lângă alte elemente, are și eroi fondatori. Aceștia sunt Dimitrie Gusti, inițiatorul unei importante școli de sociologie, sociologul și istoricul H. H. Stahl și dramaturgul și scenaristul Victor Ion Popa, colaboratori apropiați ai Profesorului și conducători nemijlociți ai construirii muzeului, și Gheorghe Focșa, directorul instituției timp de peste trei decenii. Ideatic, aceștia constituie reperate morale, manageriale și științifice în mitologia instituției, reperate de care trebuie să țină cont noii angajați și colaboratori. Dincolo de importanța lor, tratată pe larg în publi-

cații ale instituției, principalul lor merit rămâne gestul fondării, respectiv menținerea în stare de funcționare a muzeului. Dar trebuie să facem o distincție clară între „întemeierea” în mitologia organizației și realitatea ei din 1936. În cazul acestei instituții, nu atât voința de întemeiere a lui Gusti și a colaboratorilor săi a fost importantă, cât, în primul rând, existența a două trenduri politice foarte active ale interbelicului. Acestea au facilitat realizarea muzeului.

Primul trend se referă la strategia elitei politice a României Mari (dar în primul rând al Partidului Național Liberal) de a construi o cultură națională unitară, omogenă, într-o țară cu provincii care înainte de 1918 făceau parte din alte imperii, regate. Întrucât discrepanța dintre provinciile istorice era evidentă mai ales în cadrul culturii elitiste de factură urbană, s-a propus o campanie de reconstruire, pornind de la baza „nealterată” a culturii rurale românești⁴. Principalele instrumente „ofensive” au fost școala și presa susținute de stat. Într-o proporție mai mică pot fi incluse aici și Fundațiile Regale, respectiv rețeaua Caselor Naționale, care, în anii '20, funcționau într-un stil haretist alterat⁵. În această perioadă se cultiva deja înființarea de muzee de cultură populară ca reperate ale artei culte. Realizarea acestor muzee nu constituia doar apanajul autorităților culturale ale vremii, căci și sociologii monografiști ai lui Gusti organizaseră o serie de expoziții de acest tip, însă într-o concepție sociologică deosebită de cea pur educativă. Dacă în anii '20 se organizau accidental și în primul rând din motive de educație națională, odată cu preluarea de către Gusti a conducerii Fundației Culturale Regale, instituția muzeului a devenit parte componentă a sistemului educației permanente a satului, coordonat pe plan local de căminul cultural. Cum echipele studențești organizate și instruite de Fundație beneficiau de experiența adunată de-a lungul campaniilor monografice, prin Stahl, Neamțu, Focșa,

muzeele și expozițiile se realizau după o metodologie științifică elaborată, evitându-se improvizatia.

Cel de-al doilea trend este legat de ideologia carlistă a anilor '30, care – înglobând și strategia construirii culturii naționale, dar influențată de curentul anti-parlament, antipartinic al epocii – promova un sistem autoritar, corporatist, dar cu notă specific românească de modernizare culturală și civilizatoare. În anii '20, carlismul nu însemna altceva decât grupul de adepți ai întoarcerii din exil a lui Carol în România. În anii '30, odată cu lansarea programului restaurației, treptat, atașamentul pentru Carol devine și o ideologie din ce în ce mai cultivată, ca apoi să triumfe în anii dictaturii regale, ajungând ideologia oficială a Frontului Renașterii Naționale. Cum tezele acestui curent și concepția lui Gusti despre necesitatea muncii culturale de la sate și implicarea masivă a tineretului – prefigurate înaintea revenirii lui Carol – erau complementare, era firesc ca și înființările de muzee să fi fost sprijinite de Curte.

Dincolo de funcția educativă generală a muzeului și de contribuția la construirea culturii naționale, la realizarea Muzeului Satului au mai concurat și alți doi factori. În primul rând, ideea muzeului se integra perfect în strategia politică a lui Carol al II-lea de a câștiga de partea lui țărănimea, lumea satelor. În al doilea rând, câștigarea țărănimii se realiza prin chemarea la muncă culturală, intervenție socială a tinerilor intelectuali și studenți.

De la Voievodul culturii la Regele țărănimii

Politica regală față de țărănime are rădăcini încă din perioada anilor '20, când, încă prinț moștenitor, Carol a înființat Fundația Culturală Regală „Principele Carol”.

După reforma agrară care a succedat primului război mondial, această instituție viza educarea populației satelor. Scopul ei consta în instituționalizarea transferului de cultură în mediul rural, pe de o parte, prin înființarea de cămine culturale, pe de altă parte, prin organizarea și trimiterea în zone rurale a unor așa-numite „misiuni culturale”, care să lumineze pe săteni în toate domeniile, de la igiena personală până la istoria națională. Fundația înzestra bibliotecile rurale, edita revista *Albina și Buletinul Căminului Cultural*, înființa muzee regionale și sătești și participa la expoziții cu subiecte rurale. Această instituție nu s-a bucurat de prea mare asistență regală, din cauza dezmoștenirii principelui.

După întoarcerea din exil, în 1930, în condițiile crizei economice mondiale și ale crizei parlamentarismului românesc, Carol al II-lea a adoptat un rol activ în viața politică a țării. La început, încă în 1930, la o lună după revenirea din exil și încoronare, această implicare a fost exprimată clar în discursul ținut la Universitatea din Vălenii de Munte a profesorului Nicolae Iorga: „după pilda Voievozilor români susținători ai culturii neamului românesc, îmi iau angajamentul să fiu și un Voievod al culturii românești”. A câștigat astfel de partea lui foarte mulți intelectuali. Într-adevăr, regele a procedat de îndată la înființarea unor noi fundații etc. În același an, în octombrie, cu prilejul celei de-a zecea aniversări a Universității clujene, Carol al II-lea și-a anunțat decizia de a înființa la Cluj un Institut de Cercetări Științifice „Carol II”, având scopul de a desfășura cercetări științifice, fără să repete însă munca Universității. Institutul urma să aibă două secții și își propunea să dezvolte două ramuri importante ale științelor aplicate: aviația în cadrul secției de fizică și gazele în secția de chimie. Se intenționa, în același timp, sporirea în viitor a numărului secțiilor. S-a hotărât ca sediul să fie la Cluj, dar cu precizarea că în cazul în care cir-

cumstanțele o cer, alte sedii să poată fi stabilite în alte zone ale României.

În prezent, cea mai cunoscută ctitorie a lui Carol al II-lea este Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea”. Conduasă de profesorul Alexandru Rosetti, aceasta își propunea să publice lucrări de natură educațională sau științifică și să încurajeze activitatea creativă științifică, literară și artistică românească; să publice ediții critice ale clasicii români; să recompenseze munca literară prin premii anuale. Premiul Național de 100.000 lei se acorda în fiecare an unui scriitor pentru întreaga sa operă. Premiile pentru tinerii scriitori constau în publicarea scrierilor (alese de un comitet). În cele 14 serii de volume ale editurii a fost cuprins evantaiul cel mai larg cu putință al posibilităților de publicare ale elitei literare, artistice și de științe socio-umane. Începând din anul 1934, alături de cărțile editate, instituția publica și *Revista Fundațiilor Regale*, condusă în anii '30 de un consiliu format din scriitorul I. Al. Brătescu-Voinești, D. Gusti, profesor al Universității din București și fost ministru, C. Rădulescu-Motru și I. Simionescu, profesori la Universitatea din București, toți membri ai Academiei Române⁶.

În 1933-1934, schimbarea radicală a atmosferei politice impune modificarea strategiei politice de consolidare a influenței sale asupra elitei politice prin concentrare mai apăsătoare pe construirea imaginii unui „rege al țărănilor”. Motivul general al acestei opțiuni l-a constituit faptul îndeobște cunoscut că populația României era preponderent rurală. Un motiv mai puternic, dar voalat exprimat, a fost că Mișcarea Legionară, potrivit regelui, reușise să pătrundă în mijlocul maselor țărănești. Astfel, toate mijloacele propagandei directe și indirecte – prin presă de popularizare, prin programe de ajutorare derulate de Fundația Culturală Regală – l-au prezentat pe Carol al II-lea drept exponent și apărător al intereselor țărănimii. Pentru Gusti

această politică se traducea și în promovarea unui muzeu al satului. Dacă ținta strategiei propagandei regale a constituit-o *țăranul român*, satul, atunci agenții principali ai acestei influențe au fost *studentii echipieri* ai Fundației Culturale Regale „Principele Carol”.

Mișcare vs contramișcare

Tânăra generație interbelică nu a fost întâmplător aleasă pentru misiunea de la țară. După prima conflagrație mondială, tineretul – și nu doar în România – a devenit o problemă. Nici în societățile europene nu-și găsea locul această categorie, recent trezită la conștiință de sine. Cum societatea românească nu știa să integreze tinerii, fiind ocupată înainte de toate cu integrarea noilor provincii, tinerii ajungeau rapid să îngroașe rândurile mișcărilor extremiste. Deoarece mișcarea legionară devenea din ce în ce mai populară, printre altele și datorită taberelor de muncă organizate în mediul rural, era imperios necesar să se ia măsuri de contracarare în aceleași domenii. (Mai ales că măsurile polițienești represive se dovediseră ineficiente, chiar contra-productive.)

După căderea guvernelor țărăniste în toamna lui 1933, regele, cu un guvern liberal mai obedient Curții, a inițiat o nouă politică de educare a tineretului. La începutul anului 1934 s-a aprobat o serie de măsuri pentru a organiza activitatea extrașcolară a elevilor și liceenilor în spiritul dragostei pentru regele Carol al II-lea. Era vorba despre resuscitarea politicii de tineret promovate sub forma voluntariatului în anii '20, de Fundația Principelui Carol. Dacă în anii guvernării țărăniste taberele de muncă legionare au fost reprimite, interzise de autorități, acum s-a recurs la tactica de contracarare a lor prin inițierea unei mișcări de tineret similare, dar loiale Regelui și nu Căpitanului. Se încerca satisfacerea unei nevoi de conducător charismatic și se

considera că tânărul rege Carol al II-lea putea să fie acceptat în acest rol.

Prin numirea profesorului Dimitrie Gusti în fruntea Fundației Culturale Regale „Principele Carol” s-a urmărit tocmai acest scop. Numirea ținea aparent exclusiv revigorarea – în conformitate cu noile cerințe de educare a satului – activității Fundației, împotmolită în vechea formulă haretistă a misiunilor de luminare a țăranilor. Era vorba, desigur, și de această modernizare, dar, mai mult decât atât, de implicarea pentru prima oară a studenților în această muncă. Nemărturisit, Gusti urmărea valorificarea experienței campaniilor monografice desfășurate între anii 1925 și 1931, prin introducerea unei noi formule de muncă culturală. Echipele studențești regale selecționate și pregătite de vechii colaboratori ai lui Gusti realizau și programul de intervenție socială la țară (vizând dezvoltarea culturii muncii, a sănătății, a minții și a sufletului), dar și programele de mișcare culturală de tineret atașate monarhiei și personal suveranului Carol al II-lea⁷. În asemenea condiții, această „contra-mișcare”⁸ culturală de tineret a fost completată mai târziu, la 7 octombrie 1937, și de organizația Straja Țării, a școlarilor și a liceenilor. Organizarea paramilitară, disciplina introdusă, ritualurile, cântecele, gesticulația tipică pentru organizațiile de tineret din regimurile totalitare din Europa erau, fără discuție, o formă de a neutraliza influența mișcării legionare în sânul tineretului școlar. De fapt, la fel ca în toate țările europene, și în România interbelică forțele politice majore ale sistemului parlamentar erau în competiție acerbă pentru a acapara această nouă forță socială care era tineretul. Orice observator lucid putea să-și dea seama că marile expoziții, congrese, prezentări ale rezultatelor echipelor regale, ale căminelor culturale nu erau simple demonstrații protocolare, ci mai cu seamă ocazii de adâncire a legăturii dintre tineret și rege.

Microcontextul achizițiilor

O analiză a contextului social-politic al înființării muzeului nu poate fi completă dacă nu aruncăm măcar o privire sumară asupra desfășurării cotidiene, mărunte a procesului de organizare a alegerii caselor, a demontării și reconstruirii lor în București. Nu afirmăm că Dimitrie Gusti, cu sprijinul regelui, nu ar fi ridicat, oricum, Muzeul Satului, ci susținem importanța micilor gesturi, aranjamente, negocieri locale menite să faciliteze grăbita realizare a muzeului în aer liber. Bunăoară, nu se poate subestima semnificația vizitelor inopinate ale lui Carol al II-lea pe șantierul muzeului. Evident, pentru zidarii și dulgherii aduși de prin sate au fost evenimente memorabile pentru întreaga lor viață. Iar guvernării liberali și reprezentanții primăriei Bucureștilor urmăreau cu interes atenția de excepție manifestată de rege față de proiectul lui Gusti. Se pot evalua exact raporturile de forță, relațiile dintre instituțiile statului, chiar dacă cităm doar un scurt fragment din cele relatate în anii '80 de Henri H. Stahl despre gestul lui Carol al II-lea la una din vizitele făcute la șantierul Muzeului Satului:

„Îmi aduc aminte, când lucram la Muzeul Satului, venea să vadă cum merg lucrurile. Și îi spuneam atunci: am vrea să ne întindem și în locul cutare, să așezăm casele cutare și cutare și cutare, însă este aici un gard și Donescu – primarul, nu ne dă voie să-l dărâăm. Vodă Carol a ridicat un picior, l-a pus pe gard și l-a trântit pe pământ. «Să-i spui că eu l-am dărâmat!»” (Rostás, 2000, 110). Gestul poate fi considerat teatral, dar a fost făcut în cerc restrâns, nu pentru publicul larg și, ca atare, poate fi considerat sincer și spontan. Trăda importanța pe care regele o acorda obiectivului în construcție și dovedea credibilitatea de care se bucura Gusti în tot ceea ce propunea.

Aparent nici achiziționarea gospodăriilor din diferitele regiuni istorice ale României nu se putea lavi de obstacole, de vreme ce majoritatea acestora proveneau din localități cercetate de monografiști, iar – după cum se știe – relațiile satelor cu oamenii lui Gusti au rămas vii. Este, spre pildă, de notorietate prietenia care îl lega încă din 1928 pe Gusti de primarul din Fundul Moldovei. Cu toate acestea, cumpărarea unei case într-o lume încă tradițională nu semăna nici pe departe cu o tranzacție imobiliară de la oraș. Bunăoară, epitropii din Maramureș au condiționat transmutarea unei biserici de lemn printr-o convenție scrisă, chiar dacă din partea Fundației a venit s-o achiziționeze un monografist maramureșean, Mihai Pop, fiul unui preot greco-catolic foarte respectat în regiune. În acest caz, după cum rezultă și din documentele și studiile istorice, responsabilitatea lui Mihai Pop a fost dublă. Răspundea față de Fundație pentru achiziționarea bisericii și a gospodăriei, fiind totodată responsabil în fața maramureșenilor pentru destinul clădirilor transmutate la București. Iată un citat relevant dintr-un studiu de Mihai Dâncuș:

„Condițiile de donare sunt formulate cum urmează: 1. biserica să rămână «Biserică-Muzeu» în care să nu se officieze de către nimeni, iar pentru cazul când în vreme s-ar officia, officierea să se facă de preoții parohiei unite din București III, str. Polonă nr. 48. 2. În mod văzut să fie arătat pe edificiul bisericii comuna donatoare”⁹.

Contextul achiziționării de gospodării relevă o mare varietate de cazuri și soluții, din care rezultă că România anilor '30 era departe de regulile standardizate ale achizițiilor culturale. Acestea depindeau foarte mult de dibăcia reprezentantului Fundației și, pe de altă parte, de calitățile reprezentantului comunității furnizoare de clădiri sau instalații. Pentru a ilustra „cotidianul” achizițiilor recurgem la un fragment dintr-un interviu realizat în anii '80 cu Gheorghe

Macarie, inspector al Fundației în perioada anilor '30-'40:

„- În '36, după câte știu eu, prima jumătate de an a fost marcată de înființarea revistei «Sociologia Românească» și, pe urmă, începerea Muzeului Satului.

- În iarna lui '35-'36 – încă eram la Parcul Libertății –, am fost chemat că o să se facă un muzeu al satului.

- Așa i se spunea de pe atunci?

- Da, sigur.

- A existat și ideea cu muzeul social...

- Muzeul satului i s-a spus, și ne-a chemat și ne-a dat fiecare pe unde am lucrat, sau, mă rog, după posibilități, să ne ducem să achiziționăm câte o casă tipică din regiunea respectivă. Mie mi s-au dat în trei localități – una la Fundul Moldovei...

- Unde fusese echipa.

- Da, echipa monografică cu Stahl și cu ceilalți. Și mi s-a dat Drăguș-Făgăraș să aduc casa și mi s-a dat să aduc o moară de pe Siret, de la Tămășeni, dincolo de Roman. Și am adus-o, dar s-a scufundat. Când a venit războiul, muzeul a trecut printr-o criză mare, aproape să-l desființeze prin '40. Ei, și am lucrat, am adus, am lucrat cu un entuziasm, într-adevăr...(..)

- Întâi unde v-ați dus?

- Întâi m-am dus la Fundul Moldovei. (...) M-am dus, da, și cu membri ai Căminului Cultural, și am ales o casă. De fapt e greu să dărâmi o casă în care locuiau în ea. Dar asta era o casă care era făcută, vorba ceea, în familie a mai făcut încă o casă. Și s-a dus soțul la soață și n-a mai locuit-o. Și atunci, domnule, asta se vinde. Și am spus, bine, asta să fie.

- Fundația plătea...

- Da, da, da. Ne dădea bani de la casierie.

- Cam cât costa o casă?

- Nu mai țin minte la Fundul Moldovei, dar la Drăguș a costat parcă 30 de mii de lei. Dar am adus și paiele pe urmă, am adus tot, tot.

- Și la Fundul Moldovei cu această ocazie trebuia să adunați și interiorul?

- Tot, tot, cu lucruri, cu tot, tot, tot. Lucruri care s-au adus foarte puține de la Fundul Moldovei, pentru că – v-am spus motivul – fiind casa mai mult goală a trebuit

să se meargă după obiecte, lucru care era foarte greu. Adică, să cumperi de la oameni. Dacă-ți dădea, vorba ceea, un prosop, bine, dar de vândut era foarte anevoioasă chestia. Dar casa trebuia s-o aduci tot, tot, tot, așa cum era. (...)

- *De acolo până la tren mai era un drum de făcut. Cu ce s-a făcut?*

- Cu căruțele din sat. Gara era în sat la Fundul Moldovei, era cap de linie la Fundul Moldovei. Că dincolo de linia ferată mergeai în munte la un sat Breaza (...)

- *Cum ați reușit să faceți mutarea?*

- Eu am angajat doi oameni acolo, meșteri de case. Și le-am spus: «Domnule, nu o fac alții, voi o faceți. Deci, cum o s-o desfaceți de bine, așa o s-o faceți mai ușor. Nu desfaceți bine și nu știți care piesă unde vine, o să vă fie greu dumneavoastră». Și au desfacut-o...

- *Au făcut notițe, desene, ceva?*

- Nu... Și au încărcat-o în tren. Am dat înainte ceva bani șefului de gară ca să-mi dea vagoane cât mai repede. Și am venit aici, oamenii au urmat vagonul, au venit aici și s-au apucat de lucru. Aici era șantier la fiecare: ăștia-s meșterii din Fundul Moldovei, ăștia-s meșterii din Drăguș, ăștia-s meșterii din Curtișoara, din Năsăud, din Moșeni, și așa mai departe. Și pe urmă m-a trimis și am achiziționat o moară de pe Siret.

- *Dar stați, că de Drăguș încă nu mi-ați povestit.*

- Așa. La Drăguș. La Drăguș am fost trimis ca un om neutru. Drăgușul era foarte disputat, din cauza unui cetățean de acolo, Damian, care, tot timpul, și cât a fost echipa, a întreținut o atmosferă de intrigă între echipieri și Profesor. El pe urmă a fost adus la Muzeul Satului și a fost plătit, salariat al Fundației. Dar asta a fost meseria lui, de intrigant. Și până acolo a mers, încât nu admitea, el spunea Profesorului decât să vină cutare sau cutare. Și atunci Profesorul: «Îl trimit pe Macarie».

- *Dar de ce proceda așa?*

- Era un om rău. Nu suporta pe niciunul. Era un om rău și care dacă i s-o fi părut lui că Neamțu a spus ceva, sau nu știu ce, nu putea să suporte. Sau dacă Nae Popescu a spus ceva, la fel, știi? Pe urmă nu m-a putut suporta nici pe mine. Dar Gusti a spus: «Eu îl trimit pe Macarie, care nu a fost

monografist acolo, și achiziționează el». Că el vroia să se achiziționeze de la o rudă de-a lui. Astea sunt cauzele, astea materiale. Și eu m-am dus, am stat de vorbă cu oamenii, am luat contact cu oameni gospodari, fără să-l supăr și pe el, și am achiziționat această casă...

Am stat la unul, nea Stan, țin minte că îmi dădea nevestă-sa lapte de drugană – de bivoliță. Și mie nu mi-a plăcut și a văzut, s-a uitat așa: «Lasă, domnișorule, că aduc și lapte de vacă!» Și am stat vreo săptămână – vreo zece zile, apoi m-am mai dus după paie. Eu m-am dus după paie și am încărcat vagonul cu paie, greu de tot a fost. La Voila era gara, unde este o crescătorie de cai lipițani, de trapași d-ăștia. Și am adus și a început să construiască. Moara de pe Siret când am adus-o s-a montat la lac, la malul lacului, acolo, lângă Muzeul Satului. Țin minte că a venit Vodă Carol în vizită și – eu eram în moară și, ca să pășești de pe mal în moară, trebuia să te sprijini de ceva – i-am dat mâna și l-am sprijinit... A văzut tot, tot, fără poliție după el, niciun agent, nimic.

- *Însoțit de Stahl și de Victor Ion Popa, probabil.*

- Da. Și vă spun... că dacă am dormit acolo am răcit în noaptea de inaugurare. Am dormit vreo șapte inși care am lucrat și care aveam grijă de casele noastre, toate puse la punct... Am dormit în arhondaric, sus, pe podeaua de beton. Și eu m-am dus mai târziu la culcare, ceilalți se culcase, dormeau, și era un loc foarte strâmt, m-am pus și eu acolo să dorm, dar n-aveam pătură să mă învelesc și partea de sus am răcit. Și trei luni de zile am stat... Noroc că am avut echipa atunci, în '36, la Sadova, că eram rău de tot cu plămânul drept.

Victor Ion Popa a fost arhitectul acestui muzeu. Om care se pricepea la foarte multe lucruri. Și după ce a parcelat... Avea el o echipă de oameni de la teatru – unul Godeanu, pe cumnatu-său Mohor, fratele lui, nevasta, Maria Mohor, artista – care erau mâna dreaptă a lui și care-i ajutau tot timpul. Noi, ceilalți, aveam grijă de casele care le-am adus, să nu se piardă ceva...

- *Muzeul nu avea încă personal.*

- Nu. Decât teren parcelat – a parcelat el, aici e cutare, aici e cutare, aici cutare, și așa mai departe, așezarea cum trebuie să fie...

- Deja la deschidere ați adus țărani pentru case?

- Pentru casele respective, da. S-au adus țărani din satele respective.

- Cum a fost organizat, cine să vină? De exemplu, la casa din Fundul Moldovei. Cum ați procedat?

- La Fundul Moldovei m-am dus la Frâncu și i-am zis: «Domnule, o pereche de oameni din sat, ca salariați la casă» A zis da, a găsit, au venit, au trecut pe la casierie, au fost trecuți pe un ștat de plată...

- Pe cât timp?

- Deocamdată când s-a inaugurat... nu pot să vă spun și nici n-a fost un timp de. Cât au stat. Unii au stat ani de zile. Alții n-au stat. Țin minte pe unul, de la Curtișoara parcă, oltean... A stat mult. Și mai era unul, nu mai țin minte numele, care a stat mult. Restul pe urmă au plecat” (Rostas, 2009, 111-117).

Importanța analizei microcontextuale constă în demonstrarea faptului că în toată societatea românească, de la rege până la primarul de comună, respectarea regulilor formale coexistă cu acțiunile informale.

Discurs adecvat momentului

Muzeul Satului a apărut, după cum am arătat mai sus, datorită unei strategii politice și culturale carliste, care îmbina conservarea satului tradițional cu modernizarea lui. Dar, ca în orice concepție globalizantă, și în proiectul Muzeului Satului au fost înscrise mai multe misiuni. Analiza articolelor lui Gusti și Stahl, publicate în *Sociologia Românească* îndată după deschiderea muzeului sunt relevante pentru pluralitatea obiectivelor.

În primul rând, adresându-se regelui, Gusti subliniază că inaugurarea Muzeului Satului are loc „după treizeci de ani de când marele Vostru unchi și Întemeietorul Dinastiei, Regele Carol I, a adunat într-o măreață Expoziție tot ceea ce putuse să împlinească România sub Domnia Lui”. Mai mult decât atât, pentru a accentua

atașamentul față de Casa regală, Gusti subliniază: „Fundația Culturală Principele Carol a socotit că prin nimic nu putea să ia mai bine parte la serbările de bucurie ale orașului București și ale țării, pentru împlinirea a 70 de ani de când România își are măreața ei dinastie de Regi, care au împlinit, rând pe rând, cele mai îndrăznețe visuri ale neamului românesc, decât punând temelia acestui Muzeu al Satului” (Gusti, 1936).

În al doilea rând, ideea Muzeului Satului trebuie legată înainte de orice de activitatea echipelor regale (adică de tineret), care a fost o misiune încredințată de rege; echipe care, pe lângă munca culturală efectuată în cadrul căminelor culturale de la sate, au adunat și obiecte pentru expoziția de mare răsunet, organizată în Parcul Carol în decembrie 1935. După această expoziție, Gusti accentua: „Ne trebuie cu orice chip un Muzeu în aer liber, în care standurile să fie case întregi țărănești, ele însele piese de Muzeu, casele la rândul lor fiind așezate astfel ca să închipuie un sat adevărat” (idem).

Din voința de a influența capacitatea vizitatorului „să închipuie un sat adevărat”, Gusti relevă o mai puțin cunoscută misiune pe care și-a asumat-o, aceea de creator de imagine. Când Gusti afirmă că „nici o călătorie pe drumurile țării nu poate da, atât de puternic strânse laolaltă, toate regiunile ei și nu te poate face să înțelegi, ușor și limpede, ca în Muzeul Satului, chipul întreg al României Mari” (idem), putem previziona viitorul comisar general al pavilionelor românești de la expozițiile Paris (1937) și de la New York (1939).

În al treilea rând, din discursul despre Muzeul Satului nu putea să lipsească o dimensiune importantă: satul model aflat încă în fază de proiect: „Muzeul din anul acesta, care înfățișează satul așa cum *este el astăzi* în adevăr, va fi completat în anul viitor, printr-un al doilea Muzeu, al satului-model. Acolo ne vom pune problema

înfașării a ceea ce *ar trebui să fie* satul românesc” (idem).

Ne putem întreba dacă Gusti a crezut într-adevăr că în muzeu a prezentat „satul așa cum este”. Sau oare Stahl a crezut ceea ce a rostit cu aceeași ocazie: „Din șantier, satul nostru a ajuns să fie chiar sat” (Stahl, 1936). După atâția ani de cercetare, ei știau foarte bine că satul este mult mai diferențiat și, mai ales, că nu se poate să faci un sat dacă ai proiectat un muzeu. Fără să avem date despre subtextul acestor discursuri politice publicate, din alte scrieri semnate de ei reiese clar că acestea erau mesaje politice adresate publicului bucuștean educat și, mai ales, oamenilor politici.

Concluzii

Această sumară abordare a contextului politic-cultural al înființării Muzeului Satului a vizat identificarea trendurilor și instituțiilor care, prin acțiunea lor directă sau indirectă, publică sau discretă au contribuit la înființarea muzeului.

Note

¹ Nu intră în tematica acestei comunicări detalierea demersurilor pentru recunoașterea paternității lui Gusti asupra Muzeului Satului, dar în asemenea ocazii aniversare merită să reamintim pașii făcuți de Elena Gusti, văduva Profesorului (ajutată de Paul H. Stahl) pentru restabilirea unui adevăr elementar. În Nota cu privire la Muzeul Satului, adresată lui Leonte Răutu, ideologul partidului comunist, Elena Gusti atrage atenția că „Se împlinesc în luna mai 1961 25 de ani de când profesorul Dimitrie Gusti a creat Muzeul Satului, rod al concepției sale despre rolul activ al științei în viața socială. (...) În anii puterii populare, Muzeul Satului a fost substanțial îmbogățit, atât ca număr de case și ca inventar de obiecte. Dotat cu un personal de tehnicieni, Muzeul Satului

Am arătat că strategia elitei politice de construire a culturii naționale omogene și cea a Școlii Sociologice de la București conduse de Dimitrie Gusti au justificat încă din anii '20 – în maniere diferite – înființarea muzeelor etnografice.

În paginile de mai sus am relevat că acțiunile premergătoare fondării Muzeului Satului se contopeau cu acțiunile lui Carol al II-lea de contrabalansare a răspândirii mișcării legionare, atât în mediul rural, cât și în acela al tineretului intelectual, prin organizarea echipelor regale studentești, subordonate Fundației Culturale conduse de Dimitrie Gusti.

Am arătat, de asemenea, că maniera (câteodată premodernă) a achiziționării gospodăriilor pentru Muzeul Satului nu putea să fie decât în contrast cu discursul oficial al fondatorilor.

Schițarea momentului înființării Muzeului Satului relevă ambivalența demersului intelectual nevoit să camufleze intențiile științifice într-un discurs politic actualizat. Altminteri Muzeul Satului nu ar fi fost înființat.

constituie una din podoabele Capitalei. Se împlinesc 25 de ani de la înființarea acestui muzeu, și ar fi poate momentul să se analizeze dacă n-ar fi potrivit ca Muzeul Satului să poarte numele creatorului său, ca un semn de recunoaștere a bunei credințe și devotamentului cu care o viață întreagă a lucrat pe tărâmul științei (...).” Această sesizare a rămas neonorată. Dar, s-a întâmplat totuși o schimbare, în urma căreia Elena Gusti i se adresează din nou lui Răutu: „(...) am aflat cu emoție hotărârea Comitetului Central, ca la aniversarea înființării Muzeului Satului din București să se vorbească despre cel ce l-a conceput; în același timp am văzut numele soțului meu citat de curând în ziarul Scânteia (...)” În același plic Elena Gusti pune și un studiu al lui Paul H. Stahl despre

activitatea lui Dimitrie Gusti. În ciuda acestui „progres”, în octombrie 1962, Elena Gusti constată, într-o scrisoare adresată unui oarecare „director Deac” că „vizitând ieri expoziția Muzeul Satului, am fost informată de directorul muzeului, Gh. Focșa, că inaugurarea aripei nou construite cuprinzând expunerea istoricului muzeului se va face fără solemnitate și fără pomenirea numelui vreunei persoane”. Această afirmație mi se pare a nu fi în concordanță cu ceea ce ați avut dv. bunăvoința de a-mi comunica în legătură cu posibilitatea punerii unei plăci comemorative care să amintească faptul că ideea și realizarea acestui muzeu se datorește profesorului Dimitrie Gusti, care l-a întemeiat în urmă cu 25 de ani. În legătură cu aceasta, nu credeți că ar fi potrivit ca articolul pregătit și predat la «Contemporanul» încă la 5 iunie 1962 și al cărui titlu «Dimitrie Gusti și Muzeul Satului din București» l-ați fixat chiar dv., să apară cu acest prilej? V-aș rămâne îndatorată dacă ați putea interveni în această problemă, pentru ca, prin ajutorul dv., să fie restabilit adevărul, cum este firesc într-un regim al dreptății.” (Dimitrie Gusti, *OPERE. Despre cultură*, Texte stabilite, organizate, adnotate, prefață, note și comentarii de prof. univ. dr. docent Ovidiu Bădina, Fundația „Dimitrie Gusti”, Biblioteca județeană „V. Voiculescu”, Buzău, 1996, pp. 472-478.

² H. H. Stahl în volumul de memorii *Amintiri și gânduri*, capitolul „Muzeul social și muzeul satului”, după o introducere foarte documentată despre ideea lui Gusti despre muzeul social și cauzele pentru care acest proiect nu s-a realizat, sugerează ideea de autor unic: „Nu s-a putut realiza decât Muzeul Satului și este de mirare că s-a putut face măcar și atâta. Profesorul Gusti – mai ales la insistențele lui Victor Ion Popa – a profitat de faptul că se organizau, la acea vreme, în fiecare an, expoziții ale orașului București, prilej de a se deschide marelui public parcuri noi create în zona lacurilor din jurul orașului, de curând asanate. Pentru a le face mai atractive, se înjghebau și pavilioane temporare (...) Profesorul Gusti a reușit să convingă pe edilii orașului să-i cedeze un teren în care să construiască, în cadrul «Lunii Bucureștilor 1936», un Muzeu al satului” (*Amintiri și gânduri din vechea*

școală a monografiilor sociologice, București: Minerva, 1981, p. 323). Desigur, în vremea elaborării manuscrisului despre contextul mai larg nu putea să scrie cum îi dicta conștiința.

³ Folosim termenul de cultură organizațională în sensul sociologiei organizațiilor.

⁴ Despre acest proces de construcție a se vedea volumul Irinei Livezeanu (1995), *Cultură și naționalism în România Mare 1918-1930* (traducere din limba engleză de Vlad Russo), București: Humanitas.

⁵ Sistemul inițiat de Spiru Haret a fost o relevanță în epoca sa, dar, după primul război mondial, reluat de ministrul liberal Constantin Angelescu s-a dovedit cu totul ineficient. Deplasările unor intelectuali la țară pentru „luminarea” țăranilor sub egida Fundației Culturale „Principele Carol” a stârnit ironia lui H. H. Stahl într-o convorbire din 1984: „În '34, noi am intrat ca un fel de intruși, ca un fel de cai troiani. Întâi numai pe mine m-a băgat, pe urmă pe Neamțu și apoi pe Golopenția, pe urmă pe Focșa și încă pe câțiva. Eram ca un corp străin, eram cu totul altceva decât bătrânii, directorii de cămine, cum era Apostol Culea, care era și el acolo, Ciurezu, care era directorul, redactorul revistei *Albina*, tot grupul acela. Cu care nu ne-am avut nici bine, nici rău. Adică, ei își vedeau de treaba lor, care era foarte vagă. N-aveau nici un fel de slujbă administrativă în Fundație, erau misionari culturali. Adică, din când în când se duceau, țineau o conferință te miri unde, făceau o vizită, pe vechea tradiție a Fundației «Principele Carol». (...) Erau, pur și simplu, cam ridicoli” (Zoltan Rostás, 2000, *Monografia ca utopie, Interviuuri cu Henri H. Stahl*, București: Paideia, pp. 197-198).

⁶ Despre Fundațiile Regale mai pe larg în volumul nostru *Strada Latină nr. 8. Monografiști și echipieri gustieni la Fundația Culturală „Principele Carol”*, București: Curtea Veche, 2009.

⁷ Pentru a ilustra cât de împletită a fost strategia captării tineretului și a țăranimii, numai în treacănt amintim că, cu o lună înaintea inaugurării muzeului, la 4 aprilie 1936, a fost înființat și Oficiul de Educație a Tineretului Român.

- ⁸ Despre acest fenomen vezi mai detaliat Zoltán Rostás (1998), „The Gusti Empire” în *Martor, The Museum of the Romanian Peasant Anthropology Review*, Nr. III.
- ⁹ Autorul studiului intitulat *Un luptător pentru valorile Maramureșului, Profesorul Mihai Pop* comentează astfel destinul condiționărilor: „Am reprodus aceste două «condiții» de donare, care s-au respectat până în anul 1948 și în perioada comunistă până la Revoluție. După Revoluție, domnul profesor Mihai Pop a fost foarte revoltat pentru încălcarea cu bună știință a acestor condiții, Domnia Sa considerându-se un «garant» al donației. Iată că instituția cea mai respectată pentru țară, Muzeul Satelor Românești, are în centrul ei Biserica din Dragomirești și casa din Ieud, două obiective de mare prestigiu și valoare etnografică și istorică, și prin aceasta atrage atenția Țării și lumii asupra valorilor Maramureșului. Contribuția profesorului Mihai Pop a fost esențială” *CENTENARUL MIHAI POP, 1907-2000. Studii și evocări*, București: Universității din București, 2007.

Bibliografie

- Dâncuș, Mihai (2007) *Un luptător pentru valorile Maramureșului, Profesorul Mihai Pop*, în *CENTENARUL MIHAI POP, 1907-2000. Studii și evocări*, București: Universității din București.
- Gusti, D. (1936) Muzeul Satului Românesc. *Sociologie românească*, I, 5, mai, 1-7.
- Gusti, D. (1996) *OPERE. Despre cultură*. (Texte stabilite, organizate, adnotate, prefață, note și comentarii de prof. univ. dr. docent Ovidiu Bădina), Biblioteca județeană „V. Voiculescu”, Buzău: Fundația „Dimitrie Gusti”.
- Livezeanu, I. (1995) *Cultură și naționalism în România Mare 1918-1930*. București: Humanitas.
- Rostás, Z. (1998) The Gusti Empire. *Martor, The Museum of the Romanian Peasant Anthropology Review*, III.
- Rostás, Z. (2000) *Monografia ca utopie, Interviuri cu Henri H. Stahl*. București: Paideia.
- Rostás, Z. (2009) *Strada Latină nr. 8, Monografiști și echipieri gustieni la Fundația Culturală „Principele Carol”*. București: Curtea Veche.
- Stahl, H. H. (1936) Întâmplări și priveliști din Muzeul Satului. *Sociologie românească*, I, 5, mai, 28-31.
- Stahl, H. H. (1981) *Amintiri și gândiri din vechea școală a monografiilor sociologice*. București: Minerva.

Primit la redacție: Iunie, 2012